

BİR DİPLOMATIN GÖZÜNDEN KAZAKİSTAN - TÜRKİYE İLİŞKİLERİ

Bu çalışma 24 Mayıs 2014 tarihinde Kazakistan'ın başkenti Astana'da bulunan Yunus Emre Türk Kültür Merkezi Müdürü Sayın İbrahim Yıldırım ile yapılan mülakat ve karşılıklı fikir alışverişi neticesinde meydana gelmiştir.

Yrd. Doç. Dr. Serdar Yılmaz

İstanbul Arel Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler (İngilizce) Bölümü

SORULAR

1) **Kazakistan Cumhuriyeti'nin dış politikası küresel ve bölgesel güvenlik, adalet ve ilerleme adına çok yönlülük ve entegrasyon ilkeleri üzerine kuruludur. Kazakistan'ın dış politikasının en önemli konularından biri, Avrupa Birliği, Şangay İşbirliği Teşkilatı, Asya'da İşbirliği, Güven Artırıcı Önlemler Konferansı (CICA), ve Türk Konseyi gibi örgütler çerçevesinde entegrasyon süreçlerinin geliştirilmesidir. Bugün Rusya ile iyi anlaşan, Avrasya Birliği'nin hayata geçirilmesi için çaba sarfeden, Şangay beşlisinin kurucularından olan, Çin ile dengeleme politikası bağlamında yoğun ilişkiler kuran, Amerikan'ın desteğini her daim alan ve Batı tarafından izole edilmeyen çok vektörlü dış politika benimseyen istikrarlı bir Kazakistan görüyoruz. Dolayısıyla bu minvalde Türkiye Kazakistan dış politikasında nerede yer almaktadır?**

Öncelikle belirtmeliyim ki ben bir kültür insanıyım. Dış politika ancak kültürel kesişimler noktasında benim alanıma girer. Ben sorularınıza ancak kültürel perspektiften cevap verebileceğimi peşin peşin bildirmek isterim. Sorularınıza tam karşılıklar veremediğim durumlar olursa bunun nedeni alanımın dışına çıkmış olacağı içindir. Ben Kazakistan'a ilk kez 1996'da geldim ve üç sene Ahmet Yesevi Üniversitesi'nde çalıştım ve döndüm. Karşılaştığım coğrafya bambaşkaydı. Günlük hayatı sürdürmek için en temel ihtiyaç olan elektrik ve gaz temin edilemiyordu. Devletin işsizlik, maaş ödeyememe ve güvenlik gibi çok büyük sorunları vardı. Ülkeden ayrılırken gelecek adına ümitli olamadığımı hissediyordum. Ancak yıllar sonra tekrar çalışmak üzere 2007 yılında Türkistan şehrine gelmek nasip oldu. Şahit olduklarıma inanamıyordum. Sekiz yıl içinde bu derece büyük bir gelişmeye şahit olmak beklenmedik bir durumdu. Yeni bir ülke kurulmuş, sistemleştirilmiş ve çark dönmeye başlamıştı. Kazakistan güven veren, derin temeller üzerinde kurulmaya çalışılan ve diğer Türk cumhuriyetlerine göre en sağlam duruş sergileyen devlet olma yoluna girmişti.. Batı ülkeleri ile işbirlikleri gelişmiş, maddi refah sağlanmıştı. Bugün uluslararası güven son derece memnuniyet verici durumdadır. Kazakistan'a yatırım yapan Hollanda, Amerika, Çin gibi devletlerin Kazakistan'a olan bu güvenlerini çok açık görüyoruz. Yani ülkenin iki binli yıllardan itibaren her alanda çok ivme kazandığı bir gerçektir. Ülkenin bu kalkınma hızına Türk firmalarının da ciddi desteği olduğu kanaatindeyim. Özellikle inşaat firmalarımız tüm ülkede güzel işler yapıyorlar. Kazakistan ticaretimiz 3.5 milyar dolar ve bunun 2 milyar

adresinde yayınlanmıştır.

dolarını Kazakistan'dan bize ham madde satışı şeklinde gerçekleştiriyor. Biz daha çok inşaat, gıda ve tekstilde yoğunlaşmış durumdayız. Nobel ve İbrahim Abdi ile de sağlık sektörüne kendimizi gösteriyoruz. İşadamlarına çok iş düşüyor. Buradaki yatırımcılarımız daha üretime yönelik işler yapmalı ve mevzuatı takip etmelidir, risk alabilmeli ve bazı yatırımlarda geç kalmamalıdır.

Bu uzun açıklamadan sonra sorunuza dönersek ilk adımda belirtmek gerekir ki, ülke yönetimdeki kişiler genellikle Sovyet döneminde terbiye almış, örgütlenmeyi, diplomasiyi bilen, fotoğrafı nereden okuması gerektiğini anlayan insanlar. Karşımızda Türkiye'yi seven ve karşılıklı ilişkileri kalben geliştirmek isteyen bir yönetim var ama hem Türkiye'nin bakışından hem de buradan kaynaklanan nedenlerden dolayı ilişkilerimiz arzu edilen bir seviye değil henüz. Cumhurbaşkanı Sayın Nazarbayev özellikle 2000 yılından sonra başarılı politikalarla ekonomide dış yatırım desteğini sağladı. Bankacılık sistemini ayağa kaldırdı. Çin'in, Rusya'nın ve Batı ülkelerinin arasına sıkışmış bir coğrafya da birçok farklı dil ve inaniştaki ülkeyi başarıyla yönetmektedir. Kazakistan'ın bağımsızlığını ilk tanıyan ülke olmamız her yerde vurgulanır ve bu durum bizim için büyük değerdir. Kazakistan Türk Dilli Ülkeler Konseyine, Türk Parlamenterler Birliğine, Türk Akademisi gibi uluslararası teşkilatlara üyeliği bulunmakta ve sahip çıkmaktadır. Ancak belirtmek gerekir ki Kazakistan dış politikası tamamen bir "denge" kurma üzerine yürütülmektedir. Türkiye'de bu denge politikası içinde bir unsur olarak yer almaktadır.

4) Dış politikanın oluşturulmasına etki eden faktörleri genel olarak incelediğimizde bu faktörlerin birey, rol, devlet ve sistem olduğunu görüyoruz. Örneğin, dış politika analizcilerinden Valerie Hudson'a dış politikayı etkileyen faktörleri şu şekilde sınıflandırmıştır: Bilişsel süreçler, liderin kişiliği, küçük grup dinamikleri, kurumsal süreçler, bürokratik politikalar, kültür, iç siyasi uyumsuzluklar, ulusal özellikler ve uluslararası sistem. Tüm bu söylenenleri göz önüne aldığımızda size göre Kazakistan'ın Türkiye politikasını etkileyen faktörler nelerdir? Kazakistan dış politikasında birey mi sistem mi devlet mi daha fazla rol oynuyor?

Bu ülkede yaşayan herkesin malumudur ki Cumhurbaşkanı Nazarbayev otoriter ve aynı zamanda vizyoner bir liderdir. Dengeleri koruyan başarılı bir politika izlendiğini düşünüyorum. Ülke içinde Kazak nüfusunun % 60 civarında olması, kuzey bölgelerde toplanan Rus nüfusu, halkın % 70'inin Müslüman olduğunun kabul edilmesi, etnik tartışmalara, gerginliklere açık bir nüfus yapısının olması elbette dış politikayı etkileyen faktörlerdir.

5) Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla Kazakistan'da liderliği üstlenen Nursultan Nazarbayev, ülkenin etnik yapısını bir arada tutmayı başaran, Kazakistan'ı dünya haritasında bilinen bir yer yapan, Sovyetlerden kalan nükleer kalıntıları yok edip dünya kamuoyunun saygısını kazanan, ismi ülkenin bağımsızlığıyla özdeşleşen bir lider olarak telakki edilmektedir. Nursultan Nazarbayev'in girişimleriyle benimsenen çok-

vektörlü dış politika sayesinde uluslararası arenada belli bir tanınırlık elde edilmiş, Kazakistan 2020 stratejisi ile ülkeyi dünyanın en gelişmiş 50 ülkesi arasına ve Kazakistan 2050 stratejisi ile de en gelişmiş 30 ülke arasına sokma amacı benimseyen Nazarbayev, vizyon sahibi bir liderlik örneği sergilemektedir. Bu doğrultuda Kazakistan Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev'in liderlik profili Kazakistan'ın Türkiye politikasını nasıl etkilemektedir?

Kazakistan'ın coğrafyasının zorluğuna bakar mısınız? Yüzlerce km boyunca Çin'e ve Rusya'ya sınırınız var. Güneyde çeşitli sorunlarla mücadele eden diğer Türk cumhuriyetleri var. Çok büyük bir toprak ve az bir nüfus var. Kimya element tablosundaki 104 elementin doksan dokuzunun çıktığı, yer altı kaynaklarının 2 trilyon doları geçtiği bir coğrafya. Sürekli göç veriyor. Yani kolay değil bu coğrafyadan başarılı bir devlet çıkarmak. Halk, Cumhurbaşkanı Sayın Nazarbayev'in politikalarını çok beğeniyor. Liderlerine sahip çıkıyor, onun etrafında toplanıyor. Çünkü biraz irfan ve bilim sahibi bir insan bu ülkeyi yönetmenin ne kadar zor olduğunu anlar. Şu an devlet Başkanı Sayın Nursultan Nazarbayev'in ülkemiz yöneticileri arasında olan samimi ilişkiler, dış politikanın da başarılı bir şekilde tesis edilmesini sağlıyor. 20 yıldır süre kültürel hareketlilik; kitap tercümeleri, öğrenci değişimleri ve bilimsel çalmalar ülkelerimizi hızlı bir şekilde birbirine yakınlaştırıyor.

Sayın Nazarbayev'in en büyük başarısı kendi yönetime doğru insanları seçmesinde sanıyorum. Aslında Türk devlet yönetimlerinde ve Türk sosyal yapısında "tek adam" olarak adlandırılan sistem daha çok tercih edilen bir yönetim anlayışı galiba. Kazakistan bu anlamda yıllardan beri bütünlük arz eden bir tarzda başarıyla yönetiliyor. Benim gördüğüm diğer bir husus devlet tecrübesi olan yetmişmiş kişiler çok kolay tabir caizse "harcanmıyor". Devletin çeşitli kademelerinde uzun yıllar hizmet etme şansı veriliyor. Halkın devlete ve yöneticilere karşı büyük saygısı var.

Sayın Nazarbayev'in eski Cumhurbaşkanlarımızdan Turgut Özal, Sayın Abdullah Gül ve Süleyman Demirel ile çok samimi ilişkileri bulunmaktaydı. Sezer döneminde ilişkiler biraz durağanlaşmıştı. Sayın Nazarbayev'in kişisel olarak Türkiye'ye karşı olumlu duygular beslediğini düşünüyorum. Bugüne kadar Türkiye'nin aleyhine bir cümlesini işitmedim. En son Türkiye'ye geldiğinde yaptığı konuşma olağanüstü bir konuşmaydı. Türk dünyası ile ilgili bütün projeleri destekliyor. 2009 yılında yaptığımız Strateji İşbirliği antlaşmasının iki ülke arasındaki kurumsal ilişkileri nasıl etkileyeceğini zaman gösterecek...

6) Kazakistan'ın bağımsızlığını kazanmasıyla birlikte Türkiye'ye yönelme düşüncesi Türkiye'nin o dönemlerde politikasını üç söylem üzerine koymasıyla şekillenmiştir. Atayurdu, ağabey ve model ülke söylemleri. Bu söylemlerin 2000'li yıllara kadar sürdüğünü ve dolayısıyla ilişkilerin bir türlü kurumsallaşmadığını gözlemledik. Türk dış politikasının zamanla rasyonel ve proaktif bir perspektifle şekillenmesiyle 2009 yılında Kazakistan ve Türkiye arasında stratejik ortaklık belgesi imzalanmıştır. Ama sanki iki ülke arasındaki ilişkilerde eğer Türkiye bir adım atarsa ancak o zaman

Kazakistan adım atıyor izlenimi vardır ve bu durum acaba Kazakistan'ın Türkiye'ye yönelik bir politikasının olup olmadığını akla getirmektedir. Yani dış politikada Türkiye algısı belirsiz gibidir. Bu doğrultuda Kazakistan'ın Türkiye'ye bakışındaki algı nasıldır ve bu Türkiye'ye yönelik politikaları nasıl etkilemektedir?

Haklısınız, bahsettiğiniz “ağabey veya model” ülke konumu ne yazık ki hoş bir duygu yaratmadı bu coğrafyadaki insanlarda. Hem beklediğimiz duygusallığı bulmadık hem de kendi açımızdan da duygusallığın gerektirdiklerini sergileyemedik. Kişisel ilişkilerle geliştirilmeye çalışıldı iki ülke arasındaki politikalar. Kazakistan'ın Türkiye'ye dönük bir algı belirsizliği var mıdır? Buna benim net bir cevap vermem mümkün değil. İyi örnekler yanında olumsuz diyebileceğim örnekler de var. Ancak bu sorunun cevabını uzmanlarına bırakmam gerekir diye düşünüyorum. Şu kadarını söyleyebilirim ki halkın Türkiye algısı son derece pozitif. Türkiye'ye tatile gidiliyor, orada bir süre güzel ortamlarda kalınıyor.. Beğeniyle izlenen filmlerimiz, dizilerimiz var. Turk-kazak.com haber sitesinin yaptığı son habere göre Kazakların en fazla evlendikleri yabancılar Türkler, bizden sonra Uygurlar geliyor. Yemeklerimiz ve müziklerimiz beğeniyle karşılanıyor. Sürecin ülkelerimiz lehine olacağı kanaatindeyim.

7) Türkiye'nin katkısıyla Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı (TİKA), Türk Kültür ve Sanatları Ortak Yönetimi (TÜRKSOY) ve Yunus Emre Enstitüsü gibi kurumlar kurulmuştur. Bu kurumların varlığı ve ülkeye kazandırdıkları projelerin Kazakistan'ın Türkiye politikasına bir katkısı olduğunu düşünüyor musunuz? Ne yönde?

Elbette, bence bu alanda yapılacak çok güzel işler var. TİKA özellikle kalkınma ve eğitim alanında yaptığı faaliyetlerle önemli bir boşluğu dolduruyor. Yunus Emre olarak da biz iki toplumun ortak değerleri üzerinden giderek tarihi bağları ifade etme gayreti içindeyiz. Ülkemiz kültürle zenginliklerini tanıtmaya yanında ortak değerleri de vurgulayan faaliyetler yapıyoruz. Nasrettin Hoca, Köroğlu, Yesevi vb...Faaliyetlerimizin, diğer faktörlerle birlikte, aydınlar ve halk arasında Türkiye'ye pozitif bakış açısı kazandırdığını düşünüyorum. Siyasetin etkisi zamanla değişebiliyor ama kültürel bağlar çok daha uzun soluklu oluyor ve dış politikayı da etkileyen bir güce ulaşıyor. Kazakistan genelinde faaliyet gösteren diğer ülkelere ait kültür kurumlarını da dikkate aldığımızda bu alanda harcanan emek ve maddi değerlerin ne kadar önemli olduğunu görebiliyoruz.

8) Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla beraber bağımsızlığını kazanan Kazakistan, bir yandan dünya ülkeleriyle bağlantı kurup yeni dünya düzenine ayak uydurmak isterken; diğer yandan o dönemki Cumhurbaşkanı merhum Turgut Özal'ın inisiyatifi ile başlayan Türk Dünyası Devlet Başkanları Zirvesi'ne katılmıştır. Nazarbayev ilerleyen dönemlerde Türk Konseyi fikrini ortaya atmıştır. 1992'de yapılan ilk zirveden 2009 yılındaki Nahçıvan Zirvesine kadar 9 zirve gerçekleştirilmiş ve en son ki bu zirvede Nahçıvan Antlaşması imzalanarak Türk dünyası arasındaki ilişkiler kurumsal bir çerçeveye oturtulmuştur. Türk Konseyi iki ülke arasında doğal bir köprü

kurmuştur. Türk Konseyi'nin oluşturulmasını nasıl değerlendiriyorsunuz? Kazakistan'ın Türkiye politikasının şekillenmesine bir etkisi olmuş mudur? Ne yönde?

Türk Konseyi son derece olumlu işler yapmaktadır. Üst düzey işbirliklerini tesisi etmekte ve neticesi uzun yıllar sonra ortaya çıkacak kalıcı projeler üretmektedir. Türk dünyası ortak tarih kitabı yazılması konusu yaptıkları güzel işlerden sadece biridir ki bir devrim niteliğindedir.

9) Özellikle Türkiye'nin girişimleri ile başlayan Büyük Öğrenci Projesi hayata geçirilmiş ve Türkistan şehrinde Uluslararası Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi ve Orta Asya Cumhuriyetlerinde özel kuruluşlar tarafından işletilen Türk okulları gibi eğitim kurumları açılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti tarafından başlatılan Türkiye Bursları adında bir burs programı ve masraflarının Türkiye tarafından karşılandığı Mevlana Değişim Programı var. Türkiye'nin bu tür eğitim politikalarını hayata geçirmesi Kazakistan'ın Türkiye'ye yönelik politikalarını etkilemekte midir? Ne yönde etkilemektedir?

Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi, Yabancı Diller ve Kariyer Üniversitesi, Süleyman Demirel Üniversitesi Türk sermayeli üç üniversitemizdir. Her üçü de bu ülkenin yetişmiş insan gücünün ortaya çıkmasında önemli destekler yararlar sağlamaktadır. Son derece olumlu intibaalar bırakmaktadır halk arasında. Türkiye Burslarına her yıl kontenjanın on, on beş katı talep olmaktadır. Bu sayı her geçen gün artmaktadır. Türkiye yüksek öğretim görülecek bir ülke Türkçe de bilim alınacak bir dil olarak algılandığının en güzel ispatıdır. Mevlana programı son derece iyi niyetlerle kurulmuş bir program olmakla beraber yeterince tanıtılmadığı ve bürokratik işlerin çokluğundan dolayı bana göre henüz atıl durumdadır. Bu tür çalışmalarda Türkiye daha kararlı ve daha enerjik olmalıdır.